

ทำพ็อนในการแสดงหมอลำประยุกต์

ในบทนี้ใคร่ขออธิบายถึงลักษณะและวิธีการแสดงหมอลำประยุกต์ทั้ง 2 ประเภท คือ ลูกทุ่งหมอลำและหมอลำซิ่ง เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการแสดงหมอลำที่ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้เข้ากับยุคสมัย ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในหมู่นักชานอีสานทั่วไปในปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงองค์ประกอบของการแสดง เช่น โอกาสที่ใช้แสดง เวทีแสดง การแต่งกาย เครื่องดนตรี ทำนองที่ใช้ ผู้แสดง ตลอดจนลำดับขั้นตอนของการแสดงว่าเป็นอย่างไร และมีการพ็อนปรากฏอยู่ในช่วงไหนของการแสดง โดยจะได้ยกตัวอย่างการแสดงของลูกทุ่งหมอลำ สมจิตร บ่อทอง และการแสดงหมอลำซิ่ง ราตรี ศรีวิไล ซึ่งเป็นคณะที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบัน จากนั้นจะได้อธิบายลักษณะทำพ็อนของลูกทุ่งหมอลำ สมจิตร บ่อทอง และทำพ็อนของหมอลำซิ่ง ราตรี ศรีวิไล เป็นอันดับต่อไป ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยหา ลักษณะทำพ็อนของอีสานที่เป็นเอกลักษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

สาเหตุที่เลือกศึกษาลักษณะทำพ็อนของลูกทุ่งหมอลำ สมจิตร บ่อทอง เนื่องจาก

1. เป็นลูกทุ่งหมอลำที่ได้ประยุกต์ขึ้นในปัจจุบัน ทำให้ต้องการทราบลักษณะทำพ็อนเป็นอย่างไร
2. เป็นลูกทุ่งหมอลำที่มีความสามารถและเป็นที่ยอมรับทั่วไปในหมู่ผู้ชมว่าออกทำทางพ็อนได้สวยงาม
3. เป็นลูกทุ่งหมอลำที่กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงในหมู่นักชานอีสานในขณะนี้ (พ.ศ. 2536-2538)
4. เป็นลูกทุ่งหมอลำที่มีพื้นฐานการฝึกหัดทำพ็อนจากหมอลำสมุนไพรที่มีชื่อเสียง

สาเหตุที่เลือกศึกษาทำพ็อนของหมอลำซิ่ง ราตรี ศรีวิไล เนื่องจาก

1. เป็นหมอลำซิ่งที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับกันในสังคมท้องถิ่นภาคอีสาน โดยเฉพาะในแถบจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง
2. เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการแสดงหมอลำซิ่งได้เป็นอย่างดี
3. เป็นหมอลำซิ่งที่มีพื้นฐานการฝึกหัดทำพ็อนของหมอลำกลอน
4. เป็นหมอลำที่อาจกล่าวได้ว่าได้นำการแสดงหมอลำซิ่งออกแสดงเป็นคณะแรก

5. เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่อง เชิดชูให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม
ปี พ.ศ. 2537 สาขาวรรณศิลป์ด้านการแต่งกลอนลำ

การเขียนลักษณะท่าพ้องในบทนี้ จะใช้วิธีการอธิบายท่าพ้องโดยการพรรณนา ดังเช่น
ในบทที่ผ่านมา ซึ่งจะแบ่งเป็นลักษณะมือ เท้า ลำตัว การเคลื่อนไหว ความหมายของท่าและมี
ภาพประกอบในแต่ละท่า จากนั้นจึงสรุปวิเคราะห์ลักษณะท่าพ้อง ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

ลูกทุ่งหมอลำ

ลูกทุ่งหมอลำ เป็นการแสดงบนเวทีที่มีลักษณะการแสดงเลียนแบบวงดนตรีลูกทุ่งของ
ภาคกลางแต่ภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่จะใช้ภาษาอีสานซึ่งเป็นภาษาถิ่น เป็นหลักในการร้อง (ลำ) และ
ดำเนินรายการแสดง (ศึกษารายละเอียดความเป็นมาในบทที่ 2) โดยอาศัยองค์ประกอบในการ
แสดงลูกทุ่งหมอลำ ดังนี้

1. โอกาสในการแสดง แสดงในงานทั่วไป เช่น งานบุญกฐิน บุญผ้าป่า งานกาชาด
งานประเพณีประจำปี ฯลฯ

2. เวทีแสดง เป็นเวทีขนาดใหญ่ ยกสูงจากพื้นประมาณ 3 เมตร มีขนาด กว้างxลึก
ไม่น้อยกว่า 15x10 เมตร ทั้งนี้เพื่อสามารถบรรจุวงดนตรีที่ใช้บรรเลง และนักดนตรีที่บรรเลง
อยู่ชิดด้านในของเวที พร้อมทั้งติดตั้งไมโครโฟนสำหรับนักดนตรี นักร้องด้วย นอกจากนี้ส่วน
กลางของเวทีต้องมีเนื้อที่สำหรับนักเดินทางเครื่องออกมาเดินโชว์ได้สะดวก และนักร้อง (ลำ)
จะร้องอยู่ด้านหน้าของนักเดิน ส่วนหน้าสุดของเวทีจะติดตั้งไฟสปอตไลท์สีต่างๆ เพื่อส่องไปที่
นักร้องและบรรดานักเดิน ด้านข้างของเวทีจะติดตั้งเครื่องขยายเสียงและลำโพงขนาดใหญ่
เพื่อกระจายเสียงให้ผู้ชมได้ยินชัดเจนทั่วถึง

3. การแต่งกาย

นักร้อง - ฝ่ายชาย นิยมใส่สูทสากลตามสมัยนิยม

- ฝ่ายหญิง นิยมสวมชุดกระโปรงยาวบ้าง สั้นบ้าง แต่งหน้าเข้ม สวมเครื่อง
ประดับ

นักเดินหรือหางเครื่อง

- ฝ่ายชาย นุ่งกางเกงขาสั้นบ้าง ขาวยาวบ้าง ใส่เสื้อยืดหรือเสื้อเชิ้ตแขนยาว
เป็นต้น

- ฝ่ายหญิง นิยมนุ่งกระโปรงสั้น ใส่เสื้อยืดแขนสั้น หรือใส่ชุดรัดรูปคล้ายชุดว่ายน้ำ
สวมเครื่องประดับ เป็นต้น

นักดนตรี นิยมแต่งกายสุภาพ ตัวนุ่งกางเกงขาวาว สวมเสื้อเชิ้ต บางคณะสวมเสื้อสูทแบบสากลนิยม

4. เครื่องดนตรี ประกอบด้วย พิณ แคน กลองชุด กีตาร์ไฟฟ้า กีตาร์เบส แซกโซโฟน ทรัมเปต และออร์แกน เป็นต้น

5. ทำนองเพลงที่ใช้ ลักษณะทำนองเพลงและเนื้อร้องที่ใช้ร้องส่วนใหญ่จะเป็นทำนองและภาษาทางอีสานสลับกับทำนองและเนื้อร้องที่เป็นภาษากลางแบบลูกทุ่ง ส่วนทำนองของอีสานที่นิยมใช้แสดงเป็นส่วนมาก คือ ทำนองลำเต้ย และลำเพลินเพราะเป็นทำนองที่มีจังหวะรุกเร้า รวดเร็ว และสนุกสนาน

6. ผู้แสดง จะมีนักร้องทั้งชายและหญิง ร้องสลับกันคนละเพลง และมีนักเต้นทั้งชาย-หญิง ประมาณ 50-60 คน เป็นหางเครื่องเต้นสลับกันไป นอกจากนี้ยังมีผู้แสดงเป็นตัวตลกและโฆษกประจำคณะซึ่งจะมีประมาณ 3-4 คน

7. ขั้นตอนในการแสดง

วงดนตรีลูกทุ่งหมอลำส่วนใหญ่จะมีลำดับขั้นตอนในการแสดงคล้ายกับวงดนตรีลูกทุ่งทั่วไป จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยได้ติดตามและสังเกตการแสดงของลูกทุ่งหมอลำคณะสมจิตร์ บ่อทอง จังหวัดร้อยเอ็ด เนื่องในงานปีใหม่และกาชาด ในวันที่ 1 มกราคม 2538 พบว่ามีลำดับขั้นตอนในการแสดงดังนี้

- เวลา 21.00 น. วงดนตรีเริ่มบรรเลงและร้องเพลงเทอดพระเกียรติ จากนั้นโฆษกประจำเวทีจะออกมากล่าวสวัสดิทักทายผู้ชมด้านหน้าเวที แล้วจึงให้นักร้องประจำวงร้องเพลงลูกทุ่งที่ได้รับความนิยมทั้งในอดีตและปัจจุบันสลับกันไป และในขณะที่ร้องก็จะมีบรรดาหางเครื่องออกมาเต้นประกอบ สิ่งที่วงดนตรีลูกทุ่งหมอลำจะขาดเสียมิได้ คือ ตลกประจำคณะซึ่งจะออกมาเต้นทำท่าตลกๆ ในขณะที่มีการร้องและเต้นและจะพูดตลกคันรายการ เมื่อนักร้องประจำวงร้องกันจนครบคนและสมควรแก่เวลา

- เวลา 23.00 น. หัวหน้าวงคือสมจิตร์ บ่อทอง จะออกมาเป็นผู้ร้องเพลงและลำกลอนที่ตนเองได้บันทึกเทปออกจำหน่าย ซึ่งจะมีทั้งที่ได้รับความนิยมมาแล้วและเทปที่กำลังออกจำหน่าย เพื่อประชาสัมพันธ์เพลงของตน ให้ติดตลาดเป็นที่นิยมของประชาชนต่อไป โดยในขณะที่ร้องหรือลำก็จะออกทำทางพ็อนประกอบเล็กน้อย และจะมีบรรดาหางเครื่องออกมาเต้นประกอบด้วย จนกระทั่งใกล้ถึงเวลาประมาณ 24.00 สมจิตร์ บ่อทอง จะร้องหรือลำเป็นเพลงสุดท้ายในช่วงนี้ จะไม่มีหางเครื่องออกมาเต้นประกอบ และเมื่อร้องเพลงจบจะออกทำทางพ็อนประกอบดนตรีให้ผู้ชมได้ชมความสามารถของตน โดยจะใช้เวลาออกทำพ็อนประมาณ 5-8 นาที จากนั้นจึงอำลาผู้ชมเข้าด้านหลังเวที เป็นการจบการแสดงในช่วงแรก

- เวลา 24.00 น. ตลกประจำคณะแสดงคืนรายการประมาณ 30 นาที
จากนั้น สมจิตร บ่อทอง และคณะทำการแสดงหมอลำหมุ่มจนจบรายการประมาณ 05.00 น.

ข้อสังเกตที่ผู้วิจัยพบเห็นประการหนึ่ง เกี่ยวกับท่าพอนท่าเต้นของบรรดาหางเครื่อง ทั้งชาย-หญิง ส่วนใหญ่เป็นท่าเต้นประกอบจังหวะคล้ายท่าเต้นแอโรบิก หรือท่าเต้นของ Dancer ที่เต้นประกอบเพลงสมัยนิยมทั้ง เพลงลูกทุ่งและเพลงสตริง ที่มีการประชาสัมพันธ์การชวยเทปทาง โทรทัศน์ในปัจจุบัน ดังนั้น ท่าเต้นของหางเครื่องเหล่านั้นเข้าใจว่าน่าจะเป็นการคิดประดิษฐ์โดยการผสมผสานท่าเต้นตามสมัยนิยมดังกล่าวให้ดูแปลกตา ทันสมัย และเร้าใจแก่บรรดาผู้ชม โดยเฉพาะวัยรุ่นทั้งชาย-หญิง ฉะนั้นท่าเต้นเหล่านั้น จึงไม่สามารถนำมาเป็นหลักในการอธิบายและ วิเคราะห์หาลักษณะเด่นของท่าพอนอีสานได้ เนื่องจากไม่มีรูปแบบเป็นของอีสาน

ภาพที่ 116

ลูกทุ่งหมอลำสมจิตร บ่อทอง และท่าเต้นของหางเครื่องฝ่ายชาย
ที่แสดงท่าเต้นตามสมัยนิยมจนไม่อาจนับเป็นท่าพอนของอีสานได้

ภาพที่ 117

ท่าเต้นของหางเครื่องฝ่ายหญิง วงดนตรีลูกทุ่งหมอลำสมจิตร บ่อทอง
ที่แสดงท่าเต้นตามสมัยนิยมจนไม่อาจนับเป็นท่าฟ้อนของอีสานได้

แนวคิดและลักษณะท่าฟ้อนลูกทุ่งหมอลำสมจิตร บ่อทอง

จากการสัมภาษณ์สมจิตร บ่อทอง¹ ผู้ฟ้อนและหัวหน้าคณะลูกทุ่งหมอลำ เมื่อ วันที่ 1
มกราคม 2538 ได้กล่าวถึงแนวคิดและลักษณะท่าฟ้อนที่ใช้แสดงพอสรุปได้ว่า

1. ท่าฟ้อนที่เป็นหลักสำคัญในการแสดงแต่ละครั้ง คือ ท่าฟ้อนที่แสดงเป็นชุด คือ
ชุดหาปลา จะมีท่าเดินหาปลา ท่าลากแห ท่าจับปลา เป็นต้น โดยได้แนวคิดและลักษณะท่าฟ้อน
จากหมอลำบุญเลิศ พรหมชาติ เป็นผู้ถ่ายทอดให้ทั้งสิ้น มีจำนวน 14 ท่า แต่ในเวลาแสดงจริง
อาจตัดลงเหลือ 3 ท่าที่สำคัญๆ ดังกล่าว เพราะฟ้อนนานๆ จะทำให้เหนื่อยมากขึ้น เนื่อง

¹สัมภาษณ์, สมจิตร บ่อทอง หัวหน้าคณะลูกทุ่งหมอลำ, 1 มกราคม 2538.

จากได้มีการร้องเพลงก่อนหน้านี้แล้ว และเนื่องจากทำพ็อนดังกล่าวเป็นที่เลียนแบบชีวิตความเป็นอยู่และการทำมาหากินของชาวอีสานในชีวิตประจำวัน ซึ่งพบเห็นกันอยู่เป็นประจำจึงทำให้ผู้ชมที่เป็นชาวอีสานต่างถิ่นเกิดความรู้สึกรักและผูกพันบ้านเกิดเมืองนอนของตน ทำพ็อนเหล่านี้ไม่มีกลอนลำประกอบแต่จะต้องแสดงเป็นชุดหาปลา โดยไม่มีทำพ็อนอิสระอื่นๆ มาแทรก เพราะจะทำให้คนดูไม่เข้าใจความหมาย

2. ทำพ็อนอิสระ เป็นทำพ็อนไม่มีกลอนลำประกอบเช่นเดียวกัน เป็นทำพ็อนที่ส่วนใหญ่คิดประดิษฐ์ขึ้นเอง ในช่วงที่กำลังจะมีชื่อเสียงในการแสดง(ราวปี พ.ศ. 2532) โดยอาศัยประสบการณ์และสิ่งที่ได้พบเห็นทั้งนี้เพื่อเสนอความแปลกใหม่ให้กับผู้ชมไม่ซ้ำกับการแสดงของหมอลำคนอื่นๆ เช่น

2.1 ทำเทพพนม(ทำที่ 1) และทำเทพพนมด้านข้างและด้านหลัง เป็นทำที่ ได้พบเห็นภาพจำหลักทำเทพพนมจากหนังสือ จึงเลียนแบบทำทำทางนั้น โดยเฉพาะทำเทพพนมด้านข้างและหลังนั้น เนื่องจากในสมัยเด็กตอนเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านคำเตย กิ่ง อ. ไทยเจริญ จ.ยโสธร ในช่วงเรียนวิชาพลศึกษา ครูผู้สอนได้ฝึกหัดกายบริหารเอามือไขว้ด้านหลังอยู่เสมอ สมจิตร์ บ่อทอง จึงได้นำสิ่งที่พบเห็นและประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ นำมาผสมผสานโดยฝึกหัดทำทำพ็อนมือทั้งสองไว้ที่ด้านหลัง นอกจากนั้นแล้ว ยังยกขาข้างหนึ่ง พร้อมกับเอนตัวไปด้านหลังด้วย ซึ่งต้องใช้เวลาฝึกฝนเป็นเวลานาน จึงจะนำออกแสดงได้จนคล่องแคล่ว ทั้งนี้ต้องการให้มีความหมายเพื่อคารวะผู้ชม โดยจะใช้ทำเทพพนม(ทำที่ 1)แสดงออกในตอนแรกที่ทำทำพ็อนทุกครั้ง ส่วนทำเทพพนมด้านข้างและด้านหลังจะใช้ติดต่อกันไป หรือสลับกับทำอื่นๆ ก็ได้ แต่ห้ามสลับแทรกในทำชุดหาปลาดังที่ได้กล่าว

2.2 ทำเหยี่ยวกลาลม เป็นทำที่ได้พบเห็นกิริยาของเหยี่ยวที่กำลังบิน จึงได้คิดประดิษฐ์เลียนแบบทำทำทางขึ้น โดยเห็นว่าตนเองเป็นนักแสดงที่มีรูปร่างสูงโปร่ง สง่างาม และมีลักษณะขนขาที่ยาวสมส่วนกับลำตัว จึงนำที่จะทำทำบินของเหยี่ยวที่เป็นสัตว์ปีกได้สวยและสง่างามโดยทำทำทางบินให้ดูแปลกตาแก่ผู้ชม กล่าวคือ ทำทำยกมือทั้ง 2 ไขว้เหนือศีรษะ หันหลังให้กับผู้ชมและชอยเท้าไขว้ถี่ๆ ไปด้านข้างเสมือนเหยี่ยวกำลังบินเคลื่อนที่เพื่อมิให้เป็นท่าตายหรือทำหนึ่ง

2.3 ทำพระรามแผลงศร เป็นทำที่ได้พบเห็นจากการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ โดยกรมศิลปากร จึงคิดนำมาเลียนแบบดัดแปลงเป็นทำพ็อนตามที่ตนถนัด

2.4 ทำมดไต่กิ่งแท่นส่องกระจก เป็นทำที่คิดประดิษฐ์ขึ้นเอง โดยเห็นว่าตนนั้นมีความสามารถในการยืนขาข้างเดียวได้นานๆ จึงคิดประดิษฐ์พลิกเพลงทำเป็นทำนั่งและยกมือข้างหนึ่งทำเป็นกระจกส่องหน้าตนเอง และตั้งชื่อทำเลียนแบบตัวละครในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์

โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนาน และตลกขบขันในท่าทางและยังเป็นการแสดงความสามารถของตนในท่าทางที่แปลกๆ อีกด้วย

2.5 ทำหุ่นแผนลาวันทองออกสงคราม เป็นท่าที่ได้พบเห็นจากการแสดงหมอลำคณะทองมี มาลัย จึงได้เลียนแบบลักษณะท่าพ้อง แต่ได้ดัดแปลงให้มีการยกขาข้างหนึ่งเพื่อแสดงความสามารถของตน

2.6 ท่าตีเข้าเข้ามุ่ม เป็นท่าที่ได้พบเห็นจากท่าของมวยไทย จึงนำมาเลียนแบบเป็นท่าพ้อง โดยมีจุดประสงค์เพื่อใช้เป็นท่าพ้องในตอนจบของการแสดงท่าพ้องทั้งหมด

นอกจากนั้น ในจำนวนท่าพ้องทั้งหมดดังกล่าว ยังได้เตรียมประดิษฐ์ท่าพ้องชุดใหม่คือชุดประแบ่งแต่งตัว เพื่อใช้แสดงสลับกับชุดหาปลาของอาจารย์บุญเลิศ พรหมชาติ แต่เนื่องจากในระยะนี้ติดงานการแสดงหลายแห่งจึงยังไม่มีเวลาคิดประดิษฐ์ชุดดังกล่าวได้สำเร็จ แต่คาดว่าเมื่อมีเวลาคงจะคิดประดิษฐ์ท่าพ้องได้ในระยะเวลานี้ๆ ทั้งนี้เพราะตนเองมีใจรักและฝึกฝนศิลปะการพ้องอยู่แล้ว ทั้งนี้ต้องการนำเสนอความแปลกใหม่ให้ผู้ชมด้วย

ในลำดับต่อไปใคร่ขออธิบายลักษณะท่าพ้องของลูกทุ่งหมอลำสมัครใจ บ่อทอง โดยจะยกตัวอย่างท่าพ้องอิสระทั้ง 8 ท่า ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทำพ็อนของลูกทุ่งหมอลำสมจิตร บ่อทอง
 แสดงทำโดยลูกทุ่งหมอลำสมจิตร บ่อทอง
 บันทึกภาพเมื่อวันที่ 1-2 มกราคม 2538 ณ เวทีการแสดง จ.ร้อยเอ็ด และ จ.มหาสารคาม
 ทำที่ 1 ท่าเทพพนม

ภาพที่ 118

ลักษณะท่า	คล้ายท่าพิเภกถวายครุ แต่พนมมือที่อก มือเหลื่อมกันเล็กน้อย
มือ	ฝ่ามือทั้ง 2 แขนอกตั้งตรงมือซ้ายอยู่ระดับหน้ามือขวาอยู่ใต้มือซ้าย
เท้า	นั่งคุกเข่าทับสัน
ลำตัว	ตั้งตรงตามปกติ
การเคลื่อนไหว	มือขวาค่อยๆ เคลื่อนหมุนเข้าหาลำตัวมาอยู่เหนือมือขวาระดับหน้า มือขวาค่อยๆ เคลื่อนหมุนลงมาแล้วยกขึ้นเหนือ มือซ้าย ทำสลับกัน ไป ประมาณ 3 รอบ กระดิกนิ้วมือไปมา พร้อมด้วยขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	แสดงออกเพื่อระลึกถึงครูบาอาจารย์ และคารวะผู้ชม

ท่าที่ 2 ท่าเหยี่ยวถลาลม

ภาพที่ 119

ลักษณะท่า

มือ	คล้ายท่าพรหมสี่หน้า แต่ชีปลายนิ้วขึ้นบน มือทั้ง 2 ยกขึ้นข้างลำตัวระดับศีรษะหักข้อศอกตั้งฉาก เหยียดปลายนิ้วชี้ตรงขึ้นด้านบน ยกเว้นนิ้วชี้ตกลง
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ไว้ด้านหน้า เปิดส้นเท้าขวาเล็กน้อย ย่อเข้าทั้ง 2
ลำตัว	หันหลัง ตัวตั้งตรง ย่อตัวลงเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ซอຍเท้าถึ้ๆ ไปทางด้านข้างขวา กระดิกนิ้วมือไปมาเล็กน้อย
ความหมาย	เป็นท่าพื้อนเสี้ยนแบบท่าบินของเหยี่ยว

ท่าที่ 3 ท่าเดินหาปลา

ภาพที่ 120

ลักษณะท่า	ไม่มีปรากฏในพื่อนแม่บทอีสาน
มือ	แบ่มือทั้ง 2 ประสานกันไว้ที่ท้ายทอย
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายเดินไปข้างหน้า ตามจังหวะ
ลำตัว	โน้มศีรษะไปด้านหน้าเล็กน้อย ลำตัวตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าเดินไปข้างหน้าตามจังหวะ หน้ามองพื้น
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบลักษณะการเดินมองหาปลา

ท่าที่ 4 ท่าลากแห

ภาพที่ 121

ลักษณะท่า

คล้ายท่าคนเข็นฝ้าย

มือ

กำมือทั้ง 2 ท่าท่าจับแห มือซ้ายอยู่ระดับไหล่มือขวาอยู่ระดับเอว

เท้า

อยู่ในลักษณะนั่งยองๆ ทับส้นเท้าซ้าย ตั้งเข้าขวา

ลำตัว

ย่อลงนั่งทับส้น

การเคลื่อนไหว

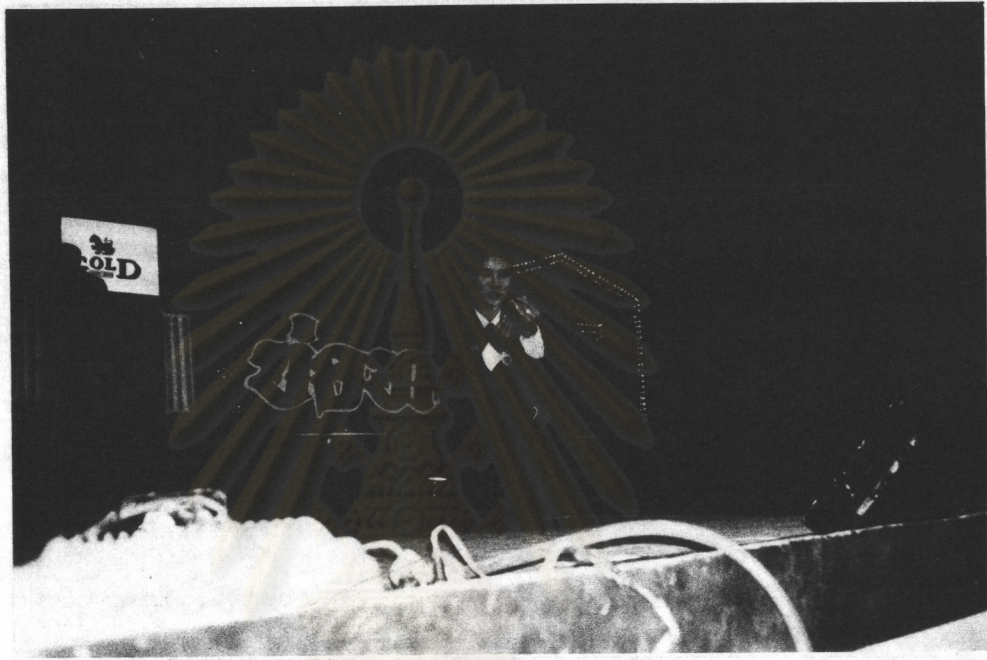
ค่อยๆ เคลื่อนมือขวาตั้งเข้ามาหาลำตัว แล้วจึงเลื่อนมือขวาออกตั้งมือซ้ายเข้ามาสลับกันไป พร้อมทั้งขยับตัวตามจังหวะ

ความหมาย

เป็นท่าเลียนแบบธรรมชาติ การดำรงชีวิตของมนุษย์ในการจับปลาด้วยแห

ท่าที่ 5 ท่าจับปลา

ภาพที่ 122

ลักษณะท่า	คล้ายท่ามปลาในน้ำ แต่หงายมือขึ้น
มือ	มือทั้ง 2 ทำท่าจับปลาระดับหน้า
เท้า	อยู่ในลักษณะนั่งยองๆ ทับส้นเท้าซ้าย ตั้งเข้าขวา
ลำตัว	อยู่ในลักษณะนั่งยองๆ ทับส้นเท้าซ้าย ตั้งเข้าขวา
การเคลื่อนไหว	ขย่มตัว หน้ามองเอียง ซ้าย-ขวา เล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบธรรมชาติการจับปลาของคนอีสาน

ท่าที่ 6 ท่าพระรามแดงคร

ภาพที่ 123

ลักษณะท่า

	ไม่มีปรากฏในพื่อนแม่บทอีสาน
มือ	มือขวายกขึ้นหน้าลำตัวข้างไหล่ซ้าย หักข้อมมือคว่ำลง มือซ้ายยกขึ้นข้างลำตัวระดับไหล่ หักข้อมมือตั้งขึ้น แขน่มือหันออก งอศอกเล็กน้อย
เท้า	เท้าขวาวางเต็มเท้า และปลายเท้าซ้ายเหยงไว้ด้านหน้า งอเข่าซ้ายเล็กน้อย
ลำตัว	หันลำตัวไปทางขวา หันไหล่ซ้ายออกด้านหน้า หน้ามองมือซ้ายเอียงขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ขยับเท้าซ้ายไปมาเล็กน้อย พร้อมกับกระดิกนิ้วทั้ง 2 ข้างตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพื่อนที่เกิดจากจินตนาการเลียนแบบพฤติกรรมตัวละคร คือ พระรามในเรื่องรามเกียรติ์ซึ่งกำลังแสดงคร

ท่าที่ 7 ท่ามณโฑนั่งแทนส่องกระจก

ภาพที่ 124

ลักษณะท่า

	ไม่มีปรากฏในพื่อนแม่ทอี่सान
มือ	มือขวาวางบนเข่า มือซ้ายแบยกขึ้น หงายฝ่ามือหันเข้าหาระดับหน้า
เท้า	เท้าซ้ายวางเต็มเท้าในลักษณะย่อเข่า เท้าขวาไขว่ห้างให้ข้อเท้าวางบนหน้าขาซ้าย
ลำตัว	ตัวตั้งตรง ในลักษณะย่อเข่า หน้าก้มมองมือซ้าย
การเคลื่อนไหว	ขยับตัว กระดิกนิ้วมือซ้ายเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าเลียนที่เกิตจากจินตนาการเลียนแบบพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ คือ นางมณโฑที่กำลังนั่งส่องกระจก

ท่าที่ 8 ท่าเทพนมด้านข้าง

ภาพที่ 125

ลักษณะท่า

มือ	คล้ายท่าพิเภกถวยครุ แต่พนมมือไว้ข้างหลัง หันข้างออก
เท้า	พนมมือทั้ง 2 ติดไว้ด้านหลังของลำตัว
ลำตัว	เท้าซ้ายวางเต็มเท้า เท้าขวายกขึ้นระดับเข่าซ้าย
การเคลื่อนไหว	หันไปทางซ้าย เอนตัวไปทางด้านหลัง หน้ามองทางขวา
ความหมาย	ค่อยๆ เอนตัวไปทางด้านหลังแล้วจึงย่อตัวกลับมาในลักษณะตั้งตรงตามเดิม
	เป็นท่าพ็อนแสดงความสามารถเฉพาะตัวของพ็อน

ท่าที่ 9 ท่าพนมด้านหลัง

ภาพที่ 126

ลักษณะท่า	คล้ายท่านิเวศถวศร แต่พนมมือไว้ด้านหลัง หันหลังออก
มือ	มือทั้ง 2 พนมติดไว้ด้านหลังของลำตัว โดยให้นิ้วหัวแม่มือจรดติดหลัง
เท้า	ก้าวเท้าขวาย่ำสลับกันไป ตามจังหวะ
ลำตัว	หันหลัง ลำตัวตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายสลับกันไปตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนแสดงความสามารถเฉพาะตัวของผู้น้อง

ท่าที่ 10 ท่าชุนแผนลาวันทองออกสงคราม

ภาพที่ 127

ลักษณะท่า

มือ	คล้ายท่าฟ้อนเกี้ยวชูมือขวาหักข้อมือคว่ำลงข้างลำตัว มือซ้ายยกขึ้นข้างลำตัวระดับศีรษะ หักข้อมือแบฝ่ามือหงายออก หักข้อศอก
เท้า	เท้าขวา ยกขึ้นระดับเข่าซ้าย เท้าซ้ายวางเต็มเท้าย่อเข้าเล็กน้อย
ลำตัว	ตั้งตัวตรง เอียงซ้ายเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	มือซ้ายลดลงเปลี่ยนมา หักข้อมือคว่ำลงข้างลำตัว มือขวา ยกขึ้นปล่อยมือออกเป็นหางมือระดับศีรษะสลับกัน พร้อมกับกระดิกนิ้วและขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าฟ้อนเลียนแบบตัวละครในวรรณคดีเรื่องชุนช้างชุนแผน ตอนชุนแผนลานางวันทอง

ท่าที่ 11 ท่าตีเข้าเข้ามม

ภาพที่ 128

ลักษณะท่า	คล้ายท่าเข้าแกว่งหาง แต่มีชวาลงหลัง
มือ	แบ่มือทั้ง 2 มือ ชวาลงหลัง มือซ้ายยกสูงระดับศีรษะ
เท้า	ยกเท้าขวาติด เท้าซ้ายวางเต็มเท้า
ลำตัว	โน้มตัวด้านหน้าเล็กน้อย หน้าก้มมองเข้า
การเคลื่อนไหว	ยกเข้าขวาขึ้นพร้อมกับเคลื่อนมือซ้ายลง มือทำท่าตีบนเข้าแล้วจึงยกเข้าซ้ายเคลื่อนมือขวาขึ้นแล้วทำท่าตีลง พร้อมกับลดมือซ้ายลงทำสลับกันไปตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบกีฬามวยไทย แสดงการตีเข้าคู่ต่อสู้ให้เข้ามม

จากการสังเกตท่าพ้อนของสมจิตร บ่อทอง พอสรุปได้ว่า

1. มีท่าพ้อนที่ปรากฏในการแสดงประมาณ 11 ท่า
2. ในจำนวน 11 ท่านั้น สามารถจัดแบ่งกลุ่มท่าตามชื่อ ลักษณะ และความหมายของท่าได้ดังนี้

2.1 ท่าเลียนแบบละครรำและชื่อตัวละครในวรรณคดี คือ

2.1.1 ท่าเทพพนม

2.1.2 ท่าเทพพนมด้านข้าง

2.1.3 ท่าเทพพนมด้านหลัง

2.1.4 ท่าพระรามแผลงศร

2.1.5 ท่ามณโฑนั่งแท่นส่องกระจก

2.1.6 ท่าขุนแผนลานางวันทองออกสงคราม

2.2 ท่าเลียนแบบท่าทางสัตว์ปีก คือ ท่าเหยี่ยวถลาลม

2.3 ท่าเลียนแบบการประกอบอาชีพ คือ

2.3.1 ท่าเดินหาปลา

2.3.2 ท่าลากแห

2.3.3 ท่าจับปลา

2.4 ท่าเลียนแบบมวยไทย คือ ท่าตีเข้าเข้ามุม

3. ในการพ้อนเปลี่ยนท่าแต่ละท่าจะคำนึงถึงจังหวะของดนตรีที่บรรเลงในการลำเต้ยหรือลำเพลิน ที่มีจังหวะนับ 1-2-3-4 ในแต่ละห้อง ดังนั้นในแต่ละท่านั้นอาจจะมีจำนวนจังหวะที่ห้องก็ได้ แต่เมื่อต้องการเปลี่ยนท่าจะเปลี่ยนในช่วงจังหวะที่ 4 ทุกครั้งไป

4. ท่าพ้อนแสดงความสามารถพิเศษเฉพาะตัว คือ

4.1 ท่ามณโฑนั่งแท่นส่องกระจก

4.2 ท่าเทพพนมด้านข้าง

4.3 ท่าเทพพนมด้านหลัง

5. ลักษณะเด่นท่าพ้อน คือ

5.1 ลักษณะมือ มีการกระดิกนิ้วไปมาตลอดและมีการจับนิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้

ไม่จรดกัน

5.2 ลักษณะเท้า มีการยกขาข้างใดข้างหนึ่งเป็นเวลานานๆ และมีการใช้เท้าก้าวไขว้พร้อม กับหมุนตัวไปด้านหลัง และชยับเท้าขอยกๆ

5.3 ลักษณะลำตัว มีการเอนตัวไปด้านหลัง และมีการย่นในลักษณะขย่มลำตัวและเข้า

5.4 การเคลื่อนไหว มีการเคลื่อนไหวตลอดเวลาในการพ้อน และมีการย้อนตัว
ในลักษณะขม่อมลำตัวและเข้า เป็นการกระทบจังหวะ

หมอลำซิ่ง

เป็นการแสดงหมอลำที่ปรับเปลี่ยนมาจากลำกลอนทำนองขอนแก่น โดยการนำเอา
กลองชุด พิณ กีตาร์เบส มาบรรเลงประกอบและได้นำเอาเพลงสมัยนิยม กับท่าเต้นที่เร้าใจมา
ประกอบการแสดงมากขึ้น (ศึกษารายละเอียดความเป็นมาในบทที่ 2) โดยอาศัยองค์ประกอบ
ในการแสดงดังต่อไปนี้

องค์ประกอบในการแสดงหมอลำซิ่ง

1. โอกาสที่ใช้แสดง ใช้แสดงในงานทั่วๆ ไป เช่น งานบุญกฐิน บุญผ้าป่า งานบวช
งานแต่งงาน ฯลฯ หรือแสดงเนื่องในโอกาสพิเศษ เช่น วันแรงงานแห่งชาติ วันเด็ก เป็นต้น
สามารถแสดงได้ทั้งกลางวันและกลางคืน

2. สถานที่แสดง ส่วนใหญ่จะแสดงบนเวทีขนาดประมาณ 6x4 เมตร (กว้างxยาว)
เพื่อใช้สำหรับตั้งวงดนตรีขนาดเล็กและมีเนื้อที่เพียงพอสำหรับนักเดินทาง เครื่อง และจะต้อง
ติดตั้งไมโครโฟนบนเวที พร้อมทั้งติดตั้งเครื่องขยายเสียงและลำโพงไว้ด้านข้างเวทีเพื่อ
กระจายเสียงให้ผู้ชม ผู้ฟังได้ยินทั่วถึง

3. การแต่งกาย

หมอลำ

- ฝ่ายชาย นิยมใส่เสื้อสูทแบบสากลนิยม พอกำลังเริ่มมีการออกท่าเต้นมากๆ
ก็มักจะถอดเสื้อสูทออก
- ฝ่ายหญิง นิยมแต่งชุดกระโปรงบานแบบตะวันตก หรือแต่งชุดไทยสมัยนิยม
มีเครื่องประดับบ้าง

ทางเครื่อง

- ฝ่ายชาย นุ่งกางเกงขาสั้น สวมเสื้อเชิ้ตหรือเสื้อยืด ตามสมัยนิยม
- ฝ่ายหญิง นิยมนุ่งกระโปรงสั้น ใส่เสื้อแขนสั้นบ้างยาวบ้าง มีเครื่องประดับ

นักดนตรี นิยมแต่งกายแบบสุภาพ คือนุ่งกางเกงขาสั้น สวมเสื้อเชิ้ต

4. เครื่องดนตรี ประกอบด้วย แคน พิณ กีตาร์เบส กลองชุด

5. ทำนองที่ใช้ มีทั้งที่เป็นทำนองลำ 5 ทำนอง และทำนองเพลงต่างๆ ที่นำมาใช้

ร้องสลับประกอบการลำ กล่าวคือ

5.1 ลำทางสั้น เป็นทำนองลำไม่มีการเอื้อนเสียง ยกเว้นตอนขึ้นต้น ความ
สั้นยาวของพยางค์จะสม่ำเสมอ หมอลำซิ่งนิยมใช้ทำนองนี้ในการไหว้ครู ลำประกาศศรัทธา

พรรณาคูณงามความดีของเจ้าภาพ ล้ากลอนตามประวัติชื่อเสียงเรียงนาม ตลอดจนถามข่าวสารทุกข์สุกดิบของคู่หมอลำด้วยกัน หมอลำซึ่งใช้เครื่องดนตรีเฉพาะแคนเท่านั้นเป่าประกอบการลำทางสั้น

5.2 ลำทางยาว เป็นทำนองลำที่เอื้อนเสียงยาว แสดงความรู้สึกโศกเศร้า อาลัยอาวรณ์ จังหวะค่อนข้างช้า ในการลำซึ่ง หมอลำจะใช้ทำนองลำยาวเฉพาะการลำลา และตอนเกริ่นเพลง หรือจะลำก็ต่อเมื่อมีผู้ชมขอให้ลำ และใช้เครื่องดนตรีเฉพาะแคนเท่านั้นเป่าประกอบการลำทางยาว

5.3 ลำเดิน เป็นทำนองลำทางสั้นอีกแบบหนึ่งที่มีจังหวะเร็วกว่าปกติ ส่วนใหญ่หมอลำซึ่งนิยมใช้ทำนองนี้มากกว่าทำนองอื่น เพราะสามารถใช้ดนตรีอื่นๆ นอกเหนือจากแคนบรรเลงประกอบการลำได้ การลำทำนองนี้เป็นการเล่านิทานหรือเนื้อหาอื่น ๆ ที่เป็นเรื่องยาวๆ

5.4 ลำเตี้ย เป็นทำนองเพลงสั้นๆ กระฉับกระเฉง ไม่มีการเอื้อนเสียง มีอยู่ 3 ทำนองคือ เตี้ยโขง เตี้ยพม่า เตี้ยธรรมดา เป็นทำนองใช้ลำแสดงอารมณ์รื่นเริงสนุกสนาน โดยมีเครื่องดนตรีอื่นๆ บรรเลงประกอบ เช่น แคน พิณ กีตาร์เบส กลองชุด

5.5 ลำเพลิน เป็นทำนองที่มีจังหวะรุกรำแสดงความสนุกสนานอีกทำนองหนึ่งซึ่งหมอลำซึ่งจะลำในทำนองลำเพลินของนักร้องที่บันทึกแผ่นเสียงที่คนนิยมมาลำแทรกในช่วงใดช่วงหนึ่งแล้วแต่ผู้ลำนจะเห็นเหมาะสม แต่หมอลำซึ่งบางคนอาจจะไม่ใช้ทำนองลำเพลินเลยก็มี เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบ มีทั้ง แคน พิณ กีตาร์เบส กลองชุด

ส่วนเพลงที่ใช้ร้องนั้น จะเลือกนำเพลงร้องที่กำลังได้รับความนิยมในปัจจุบันและมีจังหวะที่ชัดเจนเร้าใจ เช่น ถ้าเป็นเพลงสตริงมักจะเป็นเพลงบุญแข่งเรือ เจ้าภาพจงเจริญ เป็นต้น ถ้ากรณีเป็นเพลงลูกทุ่งก็มักจะนำเพลงลูกทุ่งหมอลำ ที่มีทำนองหลายทำนองไว้เพลงเดียวกันมาร้อง เช่น เพลงตามใจแม่ โบว์รักสีดำ กุหลาบแดง เป็นต้น

6. คำสอย ในการแสดงหมอลำซึ่งจะมีการสอยเป็นคำกลอนสั้นๆ เช่น เกี่ยวกับการแสดงหมอลำกลอน

7. ผู้แสดง มีทั้งหมอลำชายและหมอลำหญิง และมีนักดนตรีประมาณ 4-5 คน คอยบรรเลงดนตรีประกอบ ส่วนบรรดาทางเครื่อง ชาย-หญิงนั้น จะมีบ้างในบางคณะ

8. ทำเดินทำพ็อน ส่วนใหญ่จะเป็นทำเดินเลียนแบบ Dancer ของนักร้องสตริงในปัจจุบันหรืออาจจะคิดขึ้นเอง เพื่อให้สอดคล้องกับความนิยม แต่จะมีหมอลำบางคนบางคณะที่มีทำพ็อนแบบหมอลำกลอนพ็อนสลับแทรกกับทำเดินไปด้วย เช่น หมอลำซึ่งราตรี ศรีวิไล แต่ส่วนใหญ่ก็จะเน้นไปทางทำเดินมากกว่า เพราะมักนิยมจังหวะที่ค่อนข้างเร็วสนุกสนาน

9. ขั้นตอนในการแสดง ก่อนขึ้นสู่เวที จะมีการไหว้ครูหรือยกครูเสียก่อน โดยหัวหน้าคณะหรือผู้อาวุโสในคณะเป็นผู้ทำพิธี มีเครื่องบูชาครูหรือเครื่องคายอ้อซึ่งเจ้าภาพจะเป็นผู้จัดทำมา ประกอบไปด้วยเหล้าขาว 1 ขวด ไข่ไก่สด 1 ฟอง ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ ผ้าขาว 1 วา หวี 1 อัน กระจก 1 ขาน แป้งผัดหน้า 1 กระจบอง เงิน 12 บาท มะพร้าวอ่อน 1 ลูก ช้องผม 1 ช้อง เป็นต้น จากนั้นจึงขึ้นเวทีเริ่มการแสดงคล้ายกับการแสดงหมอลำกลอน โดยมีการลำเป็นยกๆ มีลำดับลำดังนี้

9.1 การลำยกที่ 1 กลอนไหว้ครู เริ่มจากหมอลำชายหรือหญิงก่อนก็ได้แล้วแต่หมอลำจะตกลงกัน แต่ส่วนมากฝ่ายชายจะลำก่อน แล้วหมอลำหญิงจึงจะลำเป็นคนต่อไป โดยมีเนื้อหาการลำเกี่ยวกับการไหว้ครูบาอาจารย์ผู้มีพระคุณเพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้แก่หมอลำโดยมีความเชื่อว่า บารมีของครูและสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยให้การลำแสดงเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและเป็นที่ยอมรับของผู้ชม

9.2 การลำยกที่ 2 หมอลำฝ่ายที่ลำเป็นคนแรกในยกที่ 1 จะลำก่อนเสมอในยกต่อไป การลำยกที่ 2 นี้ส่วนมากหมอลำซึ่งเริ่มด้วยเพลงร้องประมาณ 2 เพลง โดยมีการเดินการพ้อนประกอบการร้องไปด้วยทั้งหมอลำชายและหญิง ถ้าคณะนั้นมีหางเครื่องก็จะออกมาเดินประกอบไปด้วย จากนั้นจึงโยงไปสู่การลำซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงการลำประกาศศรัทธาว่าการลำครั้งนี้มีความเป็นมาอย่างไร มีจุดประสงค์อะไร ถ้าเป็นงานบุญ ก็บอกชื่อเจ้าภาพ ประวัติความเป็นมาของการทำบุญ ตลอดจนอนาณิสลที่ได้รับความจากการทำบุญนั้นๆ

9.3 การลำยกที่ 3 เริ่มด้วยการร้องเพลงก่อนและมีการเดินการพ้อนประกอบการร้องไปด้วย จากนั้นเป็นการลำกลอนเนื้อหาเกี่ยวกับ ถามข่าวคราวสารทุกข์สุกดิบกันเพื่อเป็นการทักทายปราศรัยระหว่างหมอลำชาย-หญิง และเป็นการบอกบ้านช่องที่อยู่ของหมอลำเพื่อประชาสัมพันธ์ให้ผู้ฟังรู้จัก จากนั้นอาจมีการลำเกี่ยวกับและต่อด้วยลำเดินแล้วจบลงด้วยเพลงอีก 2-3 เพลง แล้วแต่ผู้ฟังขอม่า หรือตัวหมอลำซึ่งเองเห็นว่าเหมาะสม

9.4 การลำยกที่ 4 เริ่มด้วยเพลงเช่นเดียวกัน แล้วจึงโยงมาหาการลำเกี่ยวซึ่งมีการลำประชันความรู้เพื่อประชันปัญญาของตนในทางคติโลก และคติธรรมอันประกอบด้วยกลอนเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร การเมืองและการปกครอง เนื้อหาเหตุการณ์ปัจจุบัน จากนั้นจึงลำเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน เช่น กาละเกษ สีหน-นางมโนราห์ เป็นต้น ในการลำนิทานนี้หมอลำจะสมมุติตัวเองเป็นพระเอกนางเอกในเรื่องและทำท่าตีบทไปตามเนื้อเรื่องคล้ายการแสดงหมอลำกลอนและจบลงด้วยเพลงร้อง

9.5 การลำยกที่ 5 เริ่มด้วยเพลงร้องหรือลำเดิน เมื่อถึงเวลาที่ใกล้เลิกการแสดงตามสัญญาว่าจ้าง หมอลำซึ่งจะลำลาโดยใช้กลอนทางยาว หมอลำชาย-หญิงจะสลับกันลำ ดังนั้นกลอนลำลาจึงเป็นเสมือนสัญญาณแห่งการเลิกแสดงของหมอลำซึ่งในแต่ละครั้ง

ในการแสดงหมอลำซึ่งแต่ละยกนั้น ตัวหมอลำอาจมีการพูดสนทนากันในระหว่างหมอลำด้วยกันหรือพูดกับผู้ชมบ้าง เป็นบางช่วง เช่น อาจพูดก่อนการลำในช่วงแรกของแต่ละยกหรือพูดในระหว่างพักการลำหรือตอนจบยกก็ได้ทั้งนี้เพื่อเป็นการพักเสียงหรือพักเหนื่อยไปในตัว ส่วนการสอยอาจแทรกอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าวได้เช่นกันแต่ต้องไม่แย่งกันพูดหรือแย่งกันสอย

จากการสังเกตการแสดงหมอลำซึ่งคณะราตรี ศรีวิไลที่เปิดแสดงที่จังหวัดนครราชสีมาพบว่า มีลักษณะการแสดงหมอลำซึ่งคล้ายหมอลำกลอน แต่ทำพ็อนท่าเต้นส่วนใหญ่เน้น ไปในการเต้นแบบสมัยนิยมมากกว่า ส่วนท่าพ็อนที่เป็นลักษณะของหมอลำจริงๆ จะมีเพียงไม่กี่ท่า เช่น ท่าลำเพลิน ท่าลำเตี้ย เป็นต้น ลักษณะเด่นของท่าพ็อนจะมีการม้วนมือพ็อนมือการกระดิกนิ้วไปมาระหว่างพ็อนมีการเคลื่อนไหวมือเท้าและลำตัวอย่างคล่องแคล่วว่องไวในท่าพ็อนดังกล่าว

แนวคิดและลักษณะท่าพ็อนของหมอลำซึ่งราตรี ศรีวิไล

จากการสัมภาษณ์หมอลำราตรี ศรีวิไล ได้กล่าวถึงแนวคิดและลักษณะท่าพ็อนในการแสดงหมอลำซึ่ง พอสรุปได้ว่า

1. ท่าเต้น เน้นไปทางท่าเต้นสมัยนิยมมากกว่าท่าพ็อนของหมอลำกลอน เพราะหมอลำซึ่งส่วนใหญ่ใช้จังหวะของดนตรีตะวันตกคือ กลองชุดที่มีจังหวะ เร้าใจ เพื่อสร้างความสนุกสนานให้แก่ผู้ชม โดยท่าเต้นเหล่านี้ได้จากท่าเต้นของ Dancer ทางโทรทัศน์ หรือในมิวสิก วีดีโอ บ้าง หรือจากท่าเต้นของทางเครื่องวงดนตรีลูกทุ่งบ้าง จึงนำมาใช้เป็นท่าเต้นประกอบในหมอลำซึ่งของตน จึงไม่นับเป็นท่าพ็อนแต่อย่างใด

2. ท่าพ็อน ในเวลาแสดงจริง ใช้เพียง 4-5 ท่าเท่านั้น ท่าพ็อนเหล่านั้น ไม่ใช่แสดงประกอบกลอนลำ แต่จะใช้ในช่วงพักการลำเกี่ยวหรือในช่วงดนตรีบรรเลง ได้แก่

2.1 ท่าพ็อนเดินเกี่ยว เป็นท่าพ็อนที่หมอลำราตรี ศรีวิไล ได้รับการถ่ายทอดจากบิดาซึ่งเป็นหมอลำกลอน เพื่อใช้เป็นท่าเดินออกมาเกี่ยวพาราสีระหว่างหมอลำชาย-หญิง ด้านหน้าเวที หรือใช้เดินผ่านหน้าเวทีหมุนกลับไปยังที่เดิม โดยใช้พ็อนในช่วงการพักลำเกี่ยว

2.2 ท่าพ็อนลำเพลิน เป็นท่าพ็อนที่ได้รับการถ่ายทอดจากบิดา เช่นเดียวกัน เพื่อใช้เป็นท่าเกี่ยวพาราสีระหว่างหมอลำชาย-หญิงที่แสดงออกถึงความร่าเริงสนุกสนาน โดยใช้เป็นท่าพ็อนในช่วงพักลำเกี่ยว

2.3 ท่าพ็อนจกหรือท่าจก เป็นท่าพ็อนที่ได้รับการถ่ายทอดจากบิดา เช่นเดียวกัน เพื่อใช้เป็นท่าเกี่ยวพาราสีระหว่างหมอลำชาย-หญิง โดยหมอลำฝ่ายชายจะฉวยโอกาสจับเนื้อต้องตัวฝ่ายหญิง และฝ่ายหญิงต้องทำท่าปิดป้อง ท่าพ็อนจกนี้ใช้พ็อนในช่วงพักลำเกี่ยว เช่นเดียวกัน

2.4 ท่ามอง เป็นท่าพ้อนที่ได้คิดประดิษฐ์ขึ้น โดยมีแนวคิดจากกิริยาของมนุษย์ ในการมองดูสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ในที่นี้อาจจะมองดูผู้ชมหรือมองดูตนเองระหว่างหมอลำฝ่าย ชาย-หญิง จึงได้คิดประดิษฐ์ดัดแปลงให้เป็นท่าพ้อนที่สวยงาม โดยมีการตั้งวงระดับหน้า และมือจับส่งหลัง ทั้งนี้หมอลำราตรี ศรีวิไล มีพื้นฐานการฝึกหัดหมอลำกลอนจากบิดาอยู่แล้ว จึงสามารถประดิษฐ์ดัดแปลงและกระทำได้อย่างง่าย และท่ามองนี้ใช้ในระหว่างการฝึกลำเกี่ยว เช่นเดียวกัน

2.5 ท่าลำเตี้ย เป็นท่าพ้อนที่ได้คิดประดิษฐ์ขึ้น โดยอาศัยพื้นฐานการฝึกทักษะ หมอลำกลอนคิดประดิษฐ์ดัดแปลงขึ้นเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อใช้ในการพ้อนในช่วงดนตรีบรรเลง หรือมีเพลงร้องสลับการลำเพื่อให้แลดูเสมือนมีการเคลื่อนไหวท่าพ้อนตลอดเวลาโดยไม่หยุดนิ่ง อยู่กับที่ขณะพ้อน

3. ท่าเบ็ดเตล็ด เป็นท่าทางที่แสดงกิริยาแบบสามัญ ไม่ได้มีการประดิษฐ์ดัดแปลง ให้เป็นท่าพ้อนที่วิจิตรพิศดารแต่อย่างใด เช่น ดีใจ ร้องไห้ ท่าไหว้ ตัวเรา ตัวท่าน เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ในชวงลำเล่านิทานหรือวรรณคดี

ในลำดับต่อไปใคร่ขออธิบายลักษณะท่าพ้อนของหมอลำราตรี ศรีวิไล ทั้ง 5 ท่า ดังนี้

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ท่าฟ้อนหมอลำซิ่ง
แสดงโดย หมอลำราตรี ศรีวิไล และลูกศิษย์

ท่าที่ 1 ท่าออก

ภาพที่ 129

ลักษณะท่า

คล้ายท่าฟ้อนอ่อนมโนราห์

มือ

มือทั้ง 2 หักข้อมือตั้งขึ้น แขนงมือหันออกข้างลำตัว

เท้า

เท้าซ้ายอยู่ข้างหน้า

ลำตัว

ตั้งตรง โดยฝ่ายชายยื่นเข่าด้านหลังฝ่ายหญิง

การเคลื่อนไหว

ก้าวเท้าเข้าเดินออกด้านหน้าเวที กระดิกนิ้วไปมา

ความหมาย

เป็นท่าเดินออกหน้าเวทีเพื่อเกี้ยวพาราสี กันระหว่างชาย-หญิง

ท่าที่ 2 ท่าลำเพลิน

ภาพที่ 130

ลักษณะท่า	คล้ายท่าลำเพลิน แต่เหยียดแขนตั้ง
มือ	มือขวาหักข้อมือหงายขึ้น มือซ้ายหักข้อมือแบฝ่ามือตั้งขึ้น แขนทั้ง 2 เหยียดข้างลำตัวระดับไหล่
เท้า	อยู่ในลักษณะยืนเต็มเท้า
ลำตัว	ตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	เคลื่อนไหวทั้ง 2 ชั้นระดับหน้า หมุนมือทั้ง 2 พันกันแล้วลดลง
ความหมาย	เป็นท่า 1 ของท่าหมอลำเพลิน

ท่าที่ 3 ท่าจก

ภาพที่ 131

ลักษณะท่า

มือ

ไม่ปรากฏในท่าพ็อนแม่บทอีสาน

- ซ้าย ยกมือขวาแบท่าทำจับหน้าอกฝ่ายหญิง มือซ้ายท่าทำจับ

อวัยวะส่วนล่างฝ่ายหญิง

- หญิง มือขวาทำท่าปกป้องมือขวาด้านบนของฝ่ายชาย มือซ้ายท่า

ท่าปกป้อง มือซ้ายด้านล่างของฝ่ายชาย

เท้า

ทั้งสองอยู่ในลักษณะนั่งทับสัน

ลำตัว

ตั้งตรงในลักษณะนั่งทับสัน

การเคลื่อนไหว

มือทั้ง 2 เคลื่อนไหวท่าทำจกและปกป้องด้วยความรวดเร็ว

ความหมาย

เป็นท่าของหมอลำฝ่ายชายที่หาจังหวะถูกเนื้อต้องตัวหมอลำฝ่ายหญิงให้มากที่สุด

ท่าที่ 4 ท่ามอง

ภาพที่ 132

ลักษณะท่า

มือ	คล้ายท่าสาวน้อยประแป้ง แต่มือซ้ายส่งหลัง มือขวาหักข้อมือตั้งขึ้น แขนฝ่ามือหันออกอยู่ระดับอก งอศอก มือซ้าย หักข้อมือหงายขึ้น ส่งไปข้างหลัง เขยียดแขนตั้ง
เท้า	อยู่ในลักษณะยืน
ลำตัว	หันลำตัวยืนในลักษณะเฉียงทางด้านขวา
การเคลื่อนไหว	ยกมือเปลี่ยนสลับข้างกันตามจังหวะกระดิกนิ้วไปมา
ความหมาย	เป็นท่ามองดูอาจจะมองดูผู้ชม หรือมองดูกันเองระหว่างหมอลำ ฝ่ายชาย-หญิง

ท่าที่ 5 ท่าลำเตี้ย

ภาพที่ 133

ลักษณะท่า

คล้ายท่าฟ้อนเกี้ยวซี้ แต่แบ่มือขวาหงายระดับศรุษะ มือซ้ายหัก
ข้อมือคว่ำลง

มือ มือซ้ายยกแขนระดับศรุษะ มือซ้ายหักข้อมือคว่ำลงข้างลำตัวระดับ
เอว

เท้า เท้าซ้ายวางด้านหน้าในลักษณะยื่น

ลำตัว ตั้งตรง

การเคลื่อนไหว ยกมือซ้ายมีวนหงายขึ้นเปลี่ยนแบหงายระดับศรุษะ มือขวาหักข้อมือ
คว่ำลงลดมือลงมาระดับเอวสลับกันไปพร้อมกับกระดิกนิ้วไปมาตาม
จังหวะ

ความหมาย เป็นท่าฟ้อนท่า 1 ของการลำเตี้ย

จากการศึกษาและสังเกตท่าพ็อนของหมอลำซึ่งราตรี ศรีวิไล พอสรุปได้ว่า

1. ท่าพ็อนจำนวน 5 ท่าในการแสดงหมอลำซึ่ง โดยใช้เวลาพ็อนของหมอลำกลอน ส่วนใหญ่จะเป็นท่าเดินซึ่งไม่เรียกเป็นท่าพ็อน และในจำนวน 5 ท่านี้สามารถแบ่งได้เป็น

1.1 ท่าพ็อนเกี้ยว มีจำนวน 3 ท่าคือ ท่าพ็อนเดินเกี้ยว ท่าพ็อนลำเพลิน และท่าพ็อนจก

1.2 ท่าพ็อนอิสระ มีจำนวน 2 ท่าคือ ท่ามอง และท่าลำเดี่ยว

2. ลักษณะเด่นของท่าพ็อน คือ

2.1 ลักษณะมือ

- มีการตั้งวงแต่ไม่จำกัดว่าเป็นวงบน วงกลาง วงล่าง ตามแบบนาฏยศิลป์
- มีการกระตักนิ้วไปมาตลอดเช่นเดียวกับหมอลำอื่น ๆ
- มีการม้วนมือในลักษณะม้วนมือพันกัน เช่น ม้วนมือพันกันเพื่อทำท่าพ็อนจก

2.2 ลักษณะเท้า

- มีการวางเท้าในลักษณะเต็มเท้าทั้ง 2 ข้างในลักษณะยืน และวางเต็มเท้าข้างหนึ่งอีกข้างหนึ่งเขย่งเท้าเล็กน้อย
- มีการยกตัวในลักษณะขยับลำตัวและเข้าให้เข้ากับจังหวะในขณะที่พ็อน

2.3 ลักษณะลำตัว

- มีทั้งลำตัวตั้งตรงในลักษณะยืน และก้มตัวลงนั่ง เช่นท่าพ็อนจก และมีการเอี้ยวตัวเล็กน้อย

2.4 การเคลื่อนไหว

- นิยมเคลื่อนไหวท่าพ็อนตลอดเวลา
- มีการยกตัวในลักษณะขยับลำตัวและเข้าเป็นการกระทบจังหวะอย่างสม่ำเสมอ

ดังที่ได้กล่าวรายละเอียดข้างต้นจะเห็นได้ว่า การแสดงหมอลำซึ่งเป็นหมอลำประยุกต์ อีกประเภทหนึ่งที่มีการลำที่ปรับเปลี่ยนมาจากลำกลอนทำนองซอนแก่น โดยการนำเอากลองชุด กีตาร์เบส ซึ่งเป็นดนตรีสากลมาบรรเลงผสมกับเครื่องดนตรีอีสานคือ แคน และพิณ และได้นำเอาเพลงสมัยนิยมกับท่าเดินที่เร้าใจมาประกอบการแสดงมากขึ้น ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการแสดงวงดนตรีลูกทุ่ง วงดนตรีสตริงในปัจจุบัน นำเข้ามาปรับเปลี่ยนดังกล่าวทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดและการยังชีพของหมอลำในปัจจุบันที่ต้องนำเสนอสิ่งแปลกใหม่ให้ผู้ชมสนใจ ส่วนลักษณะท่าพ็อนของหมอลำราตรี ศรีวิไล นั้น เนื่องจากได้รับการถ่ายทอดจากบิดามารดาซึ่งเป็นหมอลำกลอน จึงทำให้มีพื้นฐานท่าพ็อนของหมอลำกลอน และได้นำท่าพ็อนเหล่านั้นใช้ประกอบการ

แสดงเป็นบางท่า ทั้งนี้เนื่องจากการแสดงหมอลำซึ่งส่วนใหญ่นิยมเน้นท่าเต้นประกอบจังหวะที่ค่อนข้างเร็วมากกว่า จึงมีท่าพ็อนปรากฏเพียงไม่กี่ท่าดังที่ได้อธิบาย

ในท้ายบทนี้สรุปได้ว่า การพ็อนในหมอลำประยุกต์ทั้งชนิดลูกทุ่งหมอลำ และหมอลำซึ่งมีความคล้ายคลึงกัน คือ เป็นท่าที่สืบทอดมาจากท่าพ็อนในหมอลำแบบต่างๆ ในยุคก่อน อาทิ ท่าพ็อนในหมอลำกลอน และหมอลำหมู้ ลักษณะการใช้มือ เท้า ลำตัว และการเคลื่อนไหว ยังคงลักษณะของการพ็อนอีสาน ดังได้พรรณนาในบทที่ผ่านมา แต่เนื่องจากผู้พ็อนอาจต้องการให้แปลกและแสดงความสามารถเฉพาะตัว จึงประดิษฐ์ท่าทางให้วิเศษตามที่ตนสามารถจะทำได้ เพื่อให้เกิดความประทับใจแก่คนดู จึงทำให้มีท่าพ็อนต่างๆ เกิดขึ้นอยู่เสมอ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย